

І. В. Гайдуков*аспірант за спеціальністю 053 – Психологія**Міжнародний гуманітарний університет**Науковий керівник: В. О. Лефтеров**доктор психологічних наук, професор,**перший проректор**Міжнародний гуманітарний університет**м. Одеса, Україна*

ЗВ'ЯЗОК МІЖ СИМПТОМАМИ ПТСР ТА «ТЕМНОЮ ТРІАДОЮ»

Анотація. Стаття містить огляд зарубіжних досліджень комплексу психологічних рис особистості, який отримав назву «Темна тріада» та їх зв'язок із симптомами посттравматичного стресового розладу (ПТСР); розкрито історію вивчення рис «Темної тріади»; подано характеристики та ознаки нарцисизму, психопатії та макіавеллізму як складових частин тріади.

Ключові слова: риси особистості, «Темна тріада», субклінічний нарцисизм, субклінічна психопатія, макіавеллізм, ПТСР.

Постановка проблеми. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є серйозним психічним станом, який виникає внаслідок переживання травматичних подій і суттєво впливає на якість життя людини. Водночас, індивідуальні риси особистості відіграють важливу роль у сприйнятті травми, виникненні симптомів ПТСР і їх подальшій динаміці. Особливу увагу в цьому контексті привертають риси, що входять до концепції «Темної тріади» (макіавеллізм, нарцисизм, психопатія).

Попри зростаючий інтерес до вивчення механізму виникнення та розвитку ПТСР, роль «Темної тріади» залишається недостатньо дослідженою. Невідомо, як ці риси можуть впливати на сприйнятливості до травматичних подій, регулювання емоцій, стиль копінгу та тяжкість симптомів ПТСР. Відсутність чіткого розуміння цього зв'язку обмежує можливості для розробки ефективних профілактичних і терапевтичних стратегій, які враховували б особистісні характеристики.

Тому необхідність дослідження зв'язку між симптомами ПТСР і рисами «Темної тріади» є актуальною як для теоретичної психології, так і для практичної психотерапії. Це дозволить виявити специфічні механізми взаємодії між особистісними рисами та травматичним досвідом, а також розробити персоналізовані підходи до лікування.

Аналіз досліджень та публікацій. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) було внесено до діагностичної класифікації DSM у 1980 році [1], до цього він не визнавався медичними працівниками. Наслідки війни у В'єтнамі стали основним фактором для його включення в DSM-III. ПТСР розвивається в результаті того, що людина пережила або стала свідком однієї або декількох травматичних подій. Це унікальний розлад, оскільки в його основі лежить сприйняття людиною травматичної події, а також її тривалість та інтенсивність. Насправді, величезна кількість досліджень була присвячена вивченню зв'язку між характеристиками травматичного стресора та його схильністю викликати ПТСР.

На сьогоднішній день дослідження показують, що жінки [16] та особи з низьким IQ [11] мають вищі шанси на розвиток ПТСР після травматичної події. Дослідження також показали, що відсутність соціальної підтримки є фактором ризику підвищеної вразливості до розвитку ПТСР [15]. Крім того, значну роль у розвитку ПТСР відіграє минула історія людини [18].

Метою статті є огляд складових «Темної тріади» та досліджень у західній психології щодо аналізу цього конструкту особистості у якості предиктору виникнення симптомів ПТСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хоча дослідження розширили наше розуміння характеристик травми, мало хто з них вивчав характеристики людей, які зазнали травми. Менше, однак, відомо про найбільш значущу диспозицію, яка відрізняє людину: її особистість.

Цікаво, що дослідження, які зосереджувалися на рисах особистості та ПТСР, здебільшого вивчали розвиток розладів особистості після травматичної події. У своєму дослідженні вчені Дауд, Клінтеберг та Рюдєліус (Daud, Klinteberg & Rydelius) [8] виявили, що в осіб, які зазнали тривалих катувань або отримали ранню травму, розвиваються розлади особистісних рис як в інтернальній, так і в екстернальній сферах.

Проте, оскільки не у кожної людини, яка зазнала травматичної події, розвиваються симптоми посттравматичного стресу, цілком можливо припустити, що певні риси особистості можуть зумовлювати схильність до переживання травматичної події, але не впливати на розвиток симптомів ПТСР.

Серед кількох кластерів особистісних рис, які досліджувалися в минулому, найбільшу увагу останнім часом привертає «Темна тріада». «Темна тріада» – це група з трьох взаємопов'язаних рис особистості, яка складається з субклінічної психопатії, нарцисизму та макіавеллізму [13].

Психопатія, яка була останнім доповненням до субклінічного кластеру, визначається високою імпульсивністю, черстою байдужістю і низькою емпатією. Нарцисизм, який з'явився в результаті спроби Раскіна і Холла (1979) розробити субклінічну версію розладу особистості в DSM, характеризується почуттям власної значущості і грандіозною Я-концепцією [13]. Нарешті, макіавеллізм, вибраний з оригінальних книг Макіавеллі [7], проявляється через емоційну холодність і маніпуляції.

Як було зазначено раніше, ПТСР – це розлад, який потенційно розвивається після того, як людина або безпосередньо зазнала травми, або стала свідком травми, або дізналася чи почула про травму, або неодноразово стикалася з неприємними подробицями травматичної події. Згідно з Діагностичним і статистичним посібником з психічних розладів [2], діагноз ПТСР вимагає наявності групи симптомів, включаючи повторне переживання травматичної події, притуплення афекту та уникнення пов'язаних з травмою подразників, а також гіперзбудження, які присутні більше одного місяця і спричиняють значний дистрес або погіршення здоров'я. Однак існує чимало доказів того, що багато людей відчувають симптоми посттравматичного стресу, не відповідаючи повним критеріям ПТСР [17]. Тож, можливо, буде цікавим та доцільним розглянути симптоми ПТСР у субклінічній популяції.

Можна припустити, що, наприклад, психопатичні особи, які схильні до ризикованої поведінки внаслідок своєї імпульсивної особистості в звичайному житті, є менш схильними до розвитку симптомів посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Існує негативний зв'язок між міжособистісними та афективними особистісними особливостями психопатії та ПТСР. Попередні дослідження показали, що психопатія пов'язана з емоційним дефіцитом, через який такі люди не здатні відчувати сильні емоції, такі як страх і тривога, а також з відсутністю емпатії і супутнього емоційного збудження при зіткненні з травматичною подією [20]. Деякі дослідники стверджують, що цей фундаментальний емоційний дефіцит запобігає розвитку симптомів ПТСР у людей з високим рівнем психопатії.

Що стосується макіавеллізму, то на сьогодні досить мало робіт, які досліджують прямий зв'язок між такою рисою особистості та ПТСР. Вчені Вастелл та Бут (Wastell i Booth) [19] описують макіавеллістів як емоційно відірваних від себе та інших людей. На противагу цьому, макіавеллісти ставляться до інших як до об'єктів, якими потрібно керувати, щоб досягти своїх егоїстичних цілей. Результати цього дослідження показали, що макіавеллізм пов'язаний з нездатністю ідентифікувати власні почуття і меншою схильністю до відчуття провини. Тож, можна припустити, що через свій афективний дефіцит люди з високим рівнем макіавеллізму менш схильні до розвитку симптомів ПТСР, який вимагає емоційного збудження, відчуття страху і тривоги, а також самозвинувачення [2].

Люди з високим рівнем нарцисизму також мають високі показники за шкалою емоційного інтелекту, яка відображає здатність людини сприймати емоції [14]. Крім того, в попередніх дослідженнях, які вивчали зв'язок між нарцисизмом і розвитком симптомів ПТСР, стверджувалося, що ці люди більш схильні до розвитку ПТСР після пережитої травматичної події. Це пояснюється тим, що нарцисичні люди сприймають травматичну подію як загрозу їхньому завищеному уявленню про власну невразливість [4].

Дуже цікавими в цьому плані є дослідження, проведені Азізлі та Вернон (Azizli and Vernon) [3], метою яких було саме вивчення кореляції між симптомами ПТСР та конструктом, відомим як «Темна тріада».

Всупереч очікуванням, психопатія позитивно корелювала з розвитком симптомів ПТСР після травматичної події. Цьому можна знайти пояснення, якщо більш детально подивитися на витоки цієї риси особистості.

Найбільш поширеною є двофакторна модель психопатії, яка включає первинний тип (егоцентричність, емоційна холодність, низький рівень тривожності, безстрашність, схильність до безжального

використання інших) та вторинний тип (асоціальна поведінка, емоційна нестабільність, антисуспільний спосіб життя). Первинна психопатія, як вважається, має генетичне підґрунтя, що проявляється у зниженій емпатії та відсутності страху. У той час як основою вторинної психопатії є несприятливі умови розвитку, які сприяють посиленому прояву негативних емоцій та порушенню соціальних норм. Тож, причинами вторинної психопатії цілком можливо вважати певні травмуючі події, які призвели до її формування.

Дослідження показали, що будь-яка людина, яка пережила травматичну подію, більш схильна до розвитку симптомів ПТСР [12]. Інші дослідники також вказували на те, що попередня травма є основним фактором ризику розвитку посттравматичного стресу [6]. Враховуючи ймовірність того, що психопатичні особи вже переживали травми, той факт, що вони піддаються впливу травматичних подій, можливо, не є настільки несподіваним висновком.

Результати дослідження [3] показали, що люди з високими показниками макіавеллізму також схильні до розвитку симптомів ПТСР. Зокрема, макіавеллізм показав позитивну кореляцію з розвитком симптомів ПТСР, а також є значущим предиктором симптомів посттравматичного стресу при виключенні внеску психопатії та нарцисизму. Дослідження показують, що макіавеллізм пов'язаний з потребою бути при владі і займатися стратегічним плануванням, яке мінімізує втрати і максимізує здобутки. Макіавеллісти, як правило, підтримують свій високий статус шляхом довгострокового стратегічного планування та уникнення невдач за будь-яку ціну [9]. Оскільки вони менш схильні до будь-яких невдач, вони з більшою ймовірністю демонструють підвищену реакцію, коли це трапляється. Іншими словами, враховуючи той факт, що ці люди часто ведуть ретельно сплановане життя і, як правило, не схильні до ризикованої поведінки та ситуацій, вони, швидше за все, виявляють інтенсивну реакцію страху та емоційного розладу при зіткненні з травматичною подією, що, ймовірно, призводить до розвитку симптомів посттравматичного стресу.

Нарешті, при дослідженні зв'язку між нарцисизмом і симптомами ПТСР множинний регресійний аналіз показав, що нарцисизм робить значний негативний внесок у дисперсію симптомів посттравматичного стресу, якщо контролювати макіавеллізм і психопатію. Проте, оскільки всі три риси особистості досить тісно взаємодіють одна з одною, досить нелегко визначити, що залишається в нарцисизмі після того, як ефекти психопатії та макіавеллізму були усунуті. Одне, що, можливо, залишилося – це перевищена любов до себе, яка в цьому випадку може діяти як самоефективність. Відомо, що люди з високим рівнем нарцисизму схильні переоцінювати свої якості та здібності. У випадку, якщо нарцисизм піддається впливу травматичної події, їхнє грандіозне самосприйняття може спонукати їх до ефективних захисних дій, що, в свою чергу, підвищує їхню впевненість і мотивацію. У своєму дослідженні Бонанно, Філд, Ковачевич та Кальтман (Bonanno, Field, Kovacevic & Kaltman) [5] вивчали вплив самовдосконалення на функціональне благополуччя після травматичної події. Вони розглянули дві вибірки людей: тих, хто пережив передчасну смерть чоловіка або дружини, і тих, хто брав участь у міських боях. В обох вибірках вони виявили, що самовдосконалення було значним фактором, який сприяв високому рівню функціонування після травматичної події. Цілком ймовірно, що любов до себе може діяти як захисний фактор у розвитку симптомів ПТСР серед людей з високим рівнем нарцисизму.

За словами авторів дослідження [3], його метою було вивчити індивідуальні відмінності особистості в контексті травми та посттравматичного стресу, а не зосередитися на самій травмі. Результати дослідження продемонстрували, що фактори, які лежать в основі рис Темної тріади, мають диференційовані моделі взаємозв'язку з впливом травми та розвитком симптомів ПТСР. Виявляється, що психопатія і макіавеллізм є важливими предикторами ймовірності того, що людина зазнає впливу травматичної події, в той час як всі три риси однозначно сприяють розвитку симптомів ПТСР.

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Звісно, що дослідження щодо зв'язку рис «Темної тріади» з симптомами ПТСР як у клінічній, так і у субклінічній популяції варто продовжувати, оскільки, як можна побачити, різні підходи у дослідженнях можуть давати дещо несподівані результати. А більш чітке розуміння тих чи інших рис особистості у якості предикторів до впливу травматичних подій та розвитку симптомів ПТСР може дати змогу більш ефективно розробляти профілактичні заходи, вдосконалювати методи діагностики та персоналізувати підходи до лікування, враховуючи індивідуальні особливості особистості та її реакції на стресові ситуації.

ЖИТЕПАТҮПА

1. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 3rd ed. Washington, DC, 1980.
2. American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 5th ed. Washington, DC, 2013.
3. Azizli, Nicole, Vernon, Philip. Relationships between the Dark Triad and PTSD symptoms. *Personality and Individual Differences*, 2016, vol. 101, pp. 465.
4. Bachar, E., Hadar, H., Shalev, A. Y. Narcissistic vulnerability and the development of PTSD: a prospective study. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 2005, vol. 193, no. 11, pp. 762–765.
5. Bonanno, G. A., Field, N. P., Kovacevic, A., Kaltman, S. Self-enhancement as a buffer against extreme adversity: Civil war in Bosnia and traumatic loss in the United States. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2002, vol. 28, no. 2, pp. 184–196.
6. Brewin, C. R., Andrews, B., Valentine, J. D. Meta-analysis of risk factors for posttraumatic stress disorder in trauma-exposed adults. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 2000, vol. 68, no. 5, pp. 748.
7. Christie, R., Geis, F. Studies in Machiavellianism. New York: Academic Press, 1970. 415 p.
8. Daud, A., Klinteberg, B. A., Rydelius, P. A. Trauma, PTSD and personality: the relationship between prolonged traumatization and personality impairments. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 2008, vol. 22, no. 3, pp. 331–340.
9. Jones, D. N., Paulhus, D. L. The role of impulsivity in the Dark Triad of personality. *Personality and Individual Differences*, 2011, vol. 51, no. 5, pp. 679–682.
10. King, D. W., King, L. A., Foy, D. W., Keane, T. M., Fairbank, J. A. Posttraumatic stress disorder in a national sample of female and male Vietnam veterans: risk factors, war-zone stressors, and resilience-recovery variables. *Journal of Abnormal Psychology*, 1999, vol. 108, no. 1, pp. 164.
11. Macklin, M. L., Metzger, L. J., Litz, B. T., McNally, R. J., Lasko, N. B., Orr, S. P., Pitman, R. K. Lower precombat intelligence is a risk factor for posttraumatic stress disorder. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1998, vol. 66, no. 2, pp. 323.
12. Neuner, F., Schauer, M., Karunakara, U., Klaschik, C., Robert, C., Elbert, T. Psychological trauma and evidence for enhanced vulnerability for posttraumatic stress disorder through previous trauma among West Nile refugees. *BMC Psychiatry*, 2004, vol. 4, no. 1, pp. 1.
13. Paulhus, D. L., Williams, K. M. The Dark Triad of personality: Narcissism, Machiavellianism, and psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 2002, vol. 36, no. 6, pp. 556–563.
14. Petrides, K. V., Vernon, P. A., Schermer, J. A., Veselka, L. Trait emotional intelligence and the Dark Triad traits of personality. *Twin Research and Human Genetics*, 2011, vol. 14, pp. 35–41.
15. Solomon, S. D., Smith, E. M. Social support and perceived control as moderators of responses to dioxin and flood exposure. *Individual and Community Responses to Trauma and Disaster: The Structure of Human Chaos*, 1994, pp. 179–200.
16. Stein, M. B., Walker, J. R., Forde, D. R. Gender differences in susceptibility to posttraumatic stress disorder. *Behaviour Research and Therapy*, 2000, vol. 38, no. 6, pp. 619–628.
17. Stein, M. B., Walker, J. R., Hazen, A. L., Forde, D. R. Full and partial posttraumatic stress disorder: findings from a community survey. *American Journal of Psychiatry*, 1997, vol. 154, no. 8.
18. Stoddard, F. J., Saxe, G., Ronfeldt, H., Drake, J. E., Burns, J., Edgren, C., Sheridan, R. Acute stress symptoms in young children with burns. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 2006, vol. 45, no. 1, pp. 87–93.
19. Wastell, C., Booth, A. Machiavellianism: An alexithymic perspective. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 2003, vol. 22, no. 6, pp. 730–744.
20. Willemsen, J., De Ganck, J., Verhaeghe, P. Psychopathy, traumatic exposure, and lifetime posttraumatic stress. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 2011, vol. 30, no. 6624X11407443.

I. Haidukov. The connection between PTSD symptoms and the “Dark Triad”. – Article.

Summary. The article provides an overview of foreign studies of a complex of psychological personality traits called the Dark Triad and their relationship with the symptoms of post-traumatic stress disorder (PTSD); the history of the study of the Dark Triad traits is revealed; the characteristics and signs of narcissism, psychopathy and Machiavellianism as components of the triad are presented.

Key words: personality traits, Dark Triad, subclinical narcissism, subclinical psychopathy, Machiavellianism, PTSD.